

ПРАГМАТИЧНЕ ВАРІОВАННЯ В ДИСКУРСІ: ЩОДЕННИКОВІ ЗАПИСИ СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА

Статтю присвячено дискурсивному і прагмалінгвістичному аналізу щоденника українського літературознавця Сергія Єфремова 1923–1929 рр. На матеріалі повного корпусу щоденникових записів висвітлюються особливості текстотворення, пов'язані з лексико-синтаксичною реалізацією комунікативно-прагматичних ролей суб'єкта щоденникової діяльності. Розглянуто вплив позамовних чинників на семантику щоденникових записів та номінативний вибір у них, у межах лінгвопрагматичного аналізу показано характер реалізації в тексті щоденника фактора адресата.

Ключові слова: дискурс щоденника, прагматика тексту, фактор адресата, Сергій Єфремов.

Об'єктом розгляду в статті є щоденник Сергія Олександровича Єфремова, записи в якому відбивають період 1923–1929 років¹, до якого ми звертаємося з метою прагмалінгвістичного аналізу, що передбачає виявлення специфіки текстотворення в ньому, визначення основних інтенцій автора та висвітлення впливу екстралінгвістичних чинників на семантику і лексико-синтаксичні особливості щоденникових записів.

Дискурс щоденника та його вивчення в межах прагмалінгвістичних студій: загальні зауваження. Дискурс щоденника, його тексти та мовленнєва діяльність, у результаті якої вони створюються, і досі рідко опиняються у фокусі уваги лінгвістів. Можливо, це пов'язано з тим, що найвагомішою прагмалінгвістичною ознакою дискурсу щоденника, яка вирізняє його серед дискурсів інших типів, є нейтралізація «фактора адресата»². Маємо на увазі те, що в межах мовленнєвої діяльності, яка здійснюється при створенні щоденникових записів, суб'єкт і адресат тотожні, а сама діяльність реалізується як автокомунікація³. Адресація в цьому разі перетворюється на автоадресацію, і в процесі створення

¹ Єфремов С. О. Щоденники, 1923–1929. — К., 1997. — 848 с.

² Арутюнова Н. Д. Фактор адресата // Изв. АН СССР : Сер. лит. и яз. — 1981. — Т. 40. № 4. — С. 356–367.

³ Див.: Лотман Ю. М. О двух моделях коммуникации в системе культуры // Труды по знаковым системам. — Тарту, 1973. — Вып. 6. — С. 227–243. У цій фундаментальній праці вперше запропоновано поняття автокомунікації, або комунікації в системі «Я–Я», та подано характеристику тих інформаційних та семіотичних явищ, які її супроводжують. «Це всі випадки, коли людина звертається до себе самої, зокрема, ті щоденникові записи, які робляться не з метою запам'ятовування певних відомостей, а саме з метою, наприклад, з'ясування внутрішнього стану того, хто пише, з'ясування, якого без записування не відбувається».

записів відбувається текстуалізація внутрішнього мовлення комунікативного суб'єкта⁴. Саме ця обставина впливає на характер цього процесу в щоденникових записах, які часто відзначаються семантичною редукованістю, стислістю, неінформативністю, а в аспекті лексико-синтаксичної організації відтворюють структури так званого рваного синтаксису, номінативні речення, які здатні виконувати комунікативну функцію лише в межах автокомунікації⁵, напр.: «Генеральная. Неудача Франчески. Спал. Обед и вечер у Богомолец. Страшная, безумная усталость» (запис 10 березня 1888 р. зі щоденника П. І. Чайковського)⁶.

Лінгвістичне вивчення дискурсу щоденника з позицій лінгвопрагматики передбачає різні підходи, серед яких: 1) моделювання щоденникової діяльності як одного з різновидів мовленнєвої діяльності, 2) виділення типових випадків ведення щоденника та основних прагматистичних тенденцій, що характеризують щоденникове текстотворення, 3) опис і характеристика окремих текстових документів у єдності мовних, психолінгвістичних, культурних, екстралінгвістичних обставин, які зумовили цей різновид мовленнєвої діяльності, супроводжували його на певних етапах та впливали на нього.

Один з напрямів моделювання щоденникової діяльності пов'язаний з ідеєю розшарування (в інших термінах — параметризації) комунікативного суб'єкта в процесі мовленнєвої діяльності, з його прагматичною гетерогенністю⁷. При вивченні процесів текстотворення ця гетерогенність виявляється особливо відчутною і дає підстави для виділення комунікативно-прагматичних (або соціо-прагматичних) ролей суб'єкта текстотворення. Відтак один з можливих шляхів моделювання прагматичної ситуації текстотворення в дискурсі щоденника пов'язаний з визначенням комунікативно-прагматичних ролей суб'єкта, виконання яких є облігаторним та характеризує текстотип щоденника. У результаті дослідження корпусів щоденникових текстів нами було виділено чотири основні ролі для автора щоденника: 1) «діяча», 2) «хронікера», 3) «носія психологічного

Звернення з текстами, промовами, міркуваннями до самого себе — істотний факт не лише психології, а й історії культури» (там же.— С. 228).

⁴ Л. С. Виготський, який вивчав у межах проблеми зв'язку мови й мислення внутрішнє мовлення, окреслив його не лише як психологічне утворення, що пов'язане зі свідомістю, мисленням та розвитком особистості, а й його семантичні та синтаксичні властивості (див.: *Виготський Л. С. Мышление и речь // Виготский Л. С. Собрание сочинений : В 6 т.— М., 1982.— Т. 2.— С. 5–361*). Він, зокрема, відзначав такі характеристики синтаксису внутрішнього мовлення, як згорнутість, стенографічність, наявність «еліпсів», лакун, предикативність: «Внутрішнє мовлення є максимально згорнуте, скорочене, стенографічне мовлення» (там же.— С. 239).

⁵ Докладніше про це див.: *Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації.— К., 1993.— С. 145–178*.

⁶ Ілюстративний матеріал подається за виданнями: *Герцен А. И. Собрание сочинений : В 30 т.— М., 1954.— Т. 2.— 513 с.; Довженко О. П. Твори : В 5 т.— К., 1966.— Т. 5.— 542 с.; Кюхельбекер В. К. Путешествие. Дневник. Статьи.— Ленинград, 1979.— 789 с.; Надсон С. Я. Дневники.— М., 2003.— 272 с.; Погода Ю. В., Попруга Ю. А. Дневник приказчика.— Полтава, 2005.— 296 с.; Танеев С. И. Дневники : В 3 кн.— М., 1981–1985; Чайковский П. И. Дневники.— М., 2000.— 304 с.; Шевченко Т. Г. Твори : В 5 т.— К., 1979.— Т. 5.— 216 с.*

⁷ Теза про неоднорідність прагматичної структури суб'єкта була вперше висловлена Ю. С. Степановим 1981 р. при розбудові засад лінгвістичної прагматики (див.: *Степанов Ю. С. В поисках прагматики : Проблема субъекта // Изв. АН СССР : Сер. лит. и яз.— 1981.— Т. 40. № 4.— С. 325–332*). Дотримуючись думки, що «категорія суб'єкта є центральною категорією сучасної прагматики», автор розвинув ідею щодо розшарування комунікативного суб'єкта, наприклад, «Я» як підмет речення, «Я» як суб'єкт мовлення, «Я» як внутрішнє «Его», яке контролює самого мовця (там же.— С. 326, 327). Подальші студії в галузі прагмалінгвістики підтвердили продуктивність цієї ідеї та сприяли утвердженню погляду на суб'єкт як сутність гетерогенної природи.

стану» та 4) «того, хто пише», які ми коротко схарактеризуємо⁸. Ці ролі розглядаються нами як кореляти текстотипу щоденника.

При реалізації ролі «діяча» суб'єкт щоденникової діяльності виступає як її організатор, який піклується про її продовження, стабільність, про уникнення пропусків та збереження певного стандарту запису. Чимало виявів цієї комунікативно-прагматичної ролі можна знайти в щоденнику Т. Г. Шевченка. Так, починаючи вести записи, поет висловлюється щодо своїх намірів: «Сегодня уже второй день, как шпил я себе и аккуратно обрезал тетрадь для того, чтобы записывать, что со мной и около меня случится» (13.06.1857). Через день він відзначає той факт, що події, які б могли стати темою запису, не відповідають необхідним критеріям, фактично не мають комунікативної цінності: «Что же я сегодня занесу в свой журнал? Совершенно нечего занести. А ни-ни, ничего хоть сколько-нибудь выходящего из круга обыденной, монотонной жизни» (15.06.1857). Його рефлексія охоплює щоденникову діяльність у цілому, її значення та місце в його житті: «Две случайно сделанные мною вещи, как редко удаются произведения глубоко обдуманые. Первая вещь — это сей журнал, который в эти утомительные дни ожиданий сделался для меня необходим, как страждущему врач» (2.07.1857). Мовленнєві вияви ролі «діяча» мають виражений метатекстовий характер, вони формуються висловленнями про різні аспекти діяльності автора, які стосуються змісту записів, їх тематики, ужитих мовних засобів, відхилення від стандарту запису, зокрема пропусків, та обставин, що заважають діяльності. Так, поет і декабрист В. К. Кюхельбекер відзначає свою реакцію на випадковий «збій» у діяльності та пояснює його причину: «Вчера я не отметил ничего в дневнике моем, потому что нечаянно загасил в 10-м часу свечу, а Кобылина мне не хотелось тревожить» (18.01.1832). Звичайно, такі вислови не становлять значного відсотка в записах, однак їх присутність сигналізує про те, що сама діяльність перебуває у фокусі уваги автора, важлива для нього і на неї спрямована його рефлексія.

При актуалізації ролі «хронікера» в запису відображаються ті події, які відбулися протягом дня або більшого часового проміжку, найчастіше у вигляді стислих констативів: «После чая и садовой прогулки написал почти 2 романа. После обеда ходил через Прасолово в Клин. Встретил Табачка-внука с школьной сумой. Беседа. Готовились к Колиному отъезду. Проводил его» (П. І. Чайковський, 26.08.1886). У подібних висловленнях фіксується інформація про події, в яких автор брав участь безпосередньо або ж був їх спостерігачем, що визначає відсутність модалізації та фіксованість точки зору при мовленнєвій репрезентації події. Послідовність викладу відображає, як правило, часову послідовність подій дня, тому запис набуває вигляду хроніки, пор. фрагмент зі щоденника прикажчика М. Т. Бобошка: «Воскресенье; в 9 ч. утра пришел в товарищество и начал переписывать товар; в 6 ч. закончил и, взяв папку со счетами, пошел домой. Дома считал до 12 ч. ночи, подсчитал больше половины. Днем жарко, вечер хороший. Получил жалованье в субботу, 100 руб. Вечером дождь и гроза небольшая» (3.07.1916). Типовим для діяльності «хронікера» є нотатки щодо календарного статусу дня, унаслідок чого день ідентифікується в той чи інший спосіб: «Сьогодні Жовтнєве свято. Гримлять салюти. Вечір. На вулиці сніг» (О. П. Довженко, 7.11.1945), «Сегодня день рождения Пушкина» (В. К. Кюхельбекер, 26.05.1832).

⁸ Про особливості втілення комунікативно-прагматичних ролей суб'єкта щоденникової діяльності див.: Радзівська Т. В. Знач. праця.— С. 165–173.

У ролі «носія психологічного стану» автор реалізує себе у всьому можливо-му спектрі мовних засобів, що відображають його емоційний стан. Це модальні засоби на позначення оцінки, ставлення до подій, реалій, які породжені певним імпульсом ззовні й актуальні для свідомості автора в момент запису: «Сьогодні п'ятнадцяті роковини смерті найбільшого поета нашої доби Володимира Маяковського. Як сумно згадувати, що найбільший поет нашої епохи покинув нашу епоху. Пригадую, напередодні самогубства ми сиділи з ним у садочку Дома Герцена обидва в тяжкому душевному стані...» (О. П. Довженко, 14.04.1945). Типовими тут є засоби експресивного синтаксису, лексика, що містить у своєму значенні оцінні та модальні компоненти: «Чудеса! Письмо от Дубельта, и вновь отказ. Для чего же эта просьба? Невероятно, невероятно!. Неужели решиться на совершенную утрату жизни? Как ужасно искупается душа, осмеливающаяся становиться выше толпы!. Через четыре дня будет 8 лет. Тут нет слов. Лишь бы не подломились плечи под тяжестью креста» (О. І. Герцен, 20.07.1842). Часто це не лише лексико-синтаксичні, а й графічні засоби: «Неужели мне придется бросить ту тетрадку, которой я долго поверял мои мысли! Никкоггддааа!!!...» (С. Я. Надсон, 17.10.1875). Зміст внутрішніх станів знаходить вираження і у висловленнях-констатаціях, що стосуються фізичного стану автора, найчастіше невіддільного від емоційного, пор.: «Кончил сочинение балета, несмотря на головную боль и скверное состояние духа» (П. І. Чайковський, 26.05.1889).

Роль «того, хто пише» пов'язана з меморіальними можливостями щоденника і в результаті її реалізації у запис про події дня можуть вклинюватися будь-які додаткові відомості, які автор хотів би зберегти. Це можуть бути чернетки листів, сюжети майбутніх творів, цікаві відомості й факти, про які дізнався автор і які він планує використати у своїй професійній роботі, дотепні історії чи анекдоти, що їх можна принагідно розповісти, власні або чужі спостереження, думки, які автор з певних причин вважає цікавими або оригінальними і вписує їх у свій щоденник. Так, композитор С. І. Танєєв включає в один з щоденникових записів (свій щоденник він вів десятки років) музичний фрагмент у вигляді нотного запису музичної теми, яка пропонувалася на екзамені в консерваторії: «Утром в консерватории. Письменный экзамен по фуге. Задана тема: (нотный запис музичної теми. — *T. P.*) и т. д. для двойной фуги. Был в классе контрапункта...» (16.05.1898). У іншому місці він включає цікаві для нього відомості з отриманого листа: «...Софья Андреевна меня довезла. Получил письмо от Коли Хоченкова. Он получил лыжи. Охотился 4 раза. Убил 1-го зайца» (21.12.1898).

Таким чином, моделювання мовленнєвої діяльності в дискурсі щоденника за допомогою визначення комунікативно-прагматичних ролей суб'єкта дає змогу окреслити різні функціональні аспекти цієї діяльності, її складники, а завдяки зверненню до лексико-синтаксичних виявів цих ролей у структурі тексту можна з'ясувати, яким є їх співвідношення, яка з ролей превалює, а яка, навпаки, залишається «в тіні». Нижче ми розглянемо щоденникові записи С. Єфремова під кутом зору реалізації в них зазначених комунікативно-прагматичних ролей і проаналізуємо корпус текстів щоденника, зважаючи на їхні функціональні та прагматичні властивості, а також втілення в них механізмів автокомунікації.

Змістовий репертуар записів. При ознайомленні з текстами щоденникових записів С. Єфремова та їхнім змістом звертає на себе увагу повторюваність типів подій, які стають об'єктом запису, упродовж усього періоду 20-х років, тому в подальшому говоритимемо про усталений змістовий (подієвий) репертуар у щоденниковій діяльності автора. Вибір автора припадає на певні типи подієвих

об'єктів, які обираються чи вицленовуються з подієвого континууму згідно з уявленнями про комунікативну цінність події, і критерій щодо комунікативної цінності події стає в даному разі визначальним при формуванні «контенту» окремого запису. Відтак змістовий репертуар становлять певні категорії подій, водночас інші залишаються поза межами щоденникової діяльності. Нижче стисло окреслимо змістовий репертуар записів С. Єфремова.

1. Найпомітніше місце в записах належить описам певних подій суспільного життя, про які автор дізнається з газет, отриманих листів, розповідей знайомих (свідків), які часто пов'язані з різними соціальними нововведеннями і подіями 20-х років. Так, запис 23 лютого 1926 р. повідомляє про один з політичних процесів: «Понад три місяці тягнеться вже процес харківських суддів. Тепер відбувається фінал цієї справи. Сьогодні в “Пролетарській Правді” стаття з цього приводу». У запису 17 жовтня 1924 р. йдеться про таке явище суспільного життя, як «допомога жертвам інтервенції»: «Ходять по хатах агенти “для допомоги жертвам інтервенції”. Офіційна ця установа допомоги розуміє дуже оригінально. Списують усякі здирства і збитки за часів ніби інтервенції, щоб подати рахунок навпроти “закордонної буржуазії” нібито винної за інтервенції [...] Мене тягли також до того комітету, але я відмовився...».

Поряд з повідомленнями, де фіксується джерело, з якого отримана інформація, у щоденнику трапляються записи і без цього супроводження, напр.: «Фінансовий стан все гіршає. Банкрутують приватні люде через страшні податки, ще більш банкрутують торгові установи державні через безхазяйність, злодійство та загальну депресію. Уманський “райсоюз” платить по 25 коп. за карбованець. “Сорабкоп” тріщить — от-от лусне...» (23.10.1924), «Страшна подія в Болгарії (вибух у Софії з п'ятюстами жертв) видимо ставить у Європі питання про большевицьку небезпеку...» (25.04.1925), «Великі арешти серед київської міліції — здається, мало не всі її верховоди вже під замком. Причина: хабарі, здирство та інші такі самі злочинства. Багато версій оповідають про те, як це трапилося...» (16.07.1925), «Починають висилати арештованих українців: П. Чикаленкові вже сповіщено присуд — на Соловки три роки. Про інших ще невідомо. А обвинувачення так і не було!» (22.06.1928).

2. До загальних подій суспільного життя, відображених у щоденнику С. Єфремова, близькі й події, що відбувалися в академічному середовищі — професійному колі, до якого належав автор, і безпосередньо в Академії наук. Події цієї сфери отримують деталізований опис і посідають одне з найважливіших місць у записах автора:

«Прийшов з Харкова папір з запитаннями, чому Академія не усунула Василенка з числа своїх членів, та з вимаганням зробити це тепер. Показується, як розповідає Кримський, про це була розмова тоді, коли він їздив до Харкова. Що за дрібні і мстиві створіння! Навіть давши амністію однією рукою, другою силкуються одібрати її назад...» (14.07.1925), «Розмову почав Грушевський з того, що, мовляв, Російську Академію починають комунізувати, а потім черга і за нами, що через те чвари в Академії комуністи можуть насвоюруч використати. Отож — не треба чвар. На це я одказав, що так справу ставив з самого початку й дуже радий, що й він прийшов до тої ж думки. Далі розмова довго крутилася...» (3.01.1928), «Нарешті приїхала довгождана комісія з Харкова: Озерський та Білик, добрали ще трьох тутешніх. Сьогодні, замість Спільного зібрання, Президія мала балачку з комісією. Підкреслюють, що вони не ревізію роблять, а просто хтять ознайомитися з роботою Академії усіма сторонами...» (16.01.1928), «Л. Левицький учора робив у Бюрі секції наукових робітників доповідь про Академію. Почав з того, що хоче подати справжні відомості навпроти тих перетолковуваних, що ширяться по місту...» (18.03.1928).

3. Більшості записів властиві повідомлення про події власного професійно-життя автора, у яких фіксується те, над чим він працює в даний момент, яку роботу завершив, якими є обставини виконання тих чи інших творчих завдань — написання статей, редагування, створення коментарів, зокрема до щоденника Т. Г. Шевченка, підготовки до друку творів класиків української літератури І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського та ін. Наприклад:

«Десять робот роблю разом. Скінчив сьогодні перегляд “Короткої історії українського письменства” — знов думаю подати до цензури, нехай ще раз заборонять. Завтра перероблю передмову (з колишньої статті в “Раді”) до “Любацьких” Свидницького...» (29.03.1924), «Дістав сьогодні коректу III тома творів Коцюбинського (початок). Видання має свою, і таки довгеньку, історію. В кінці 1921 р. до мене обернулися од Державного видавництва, щоб зредагувати для його твори Коцюбинського. За місяць робота була зроблена і десь у грудні я здав готових 5 томів. Почалось друкування...» (1.04.1924), «Скінчив доповідь про Грінченка. Дещо взяв із старого, дещо додав. Легше мені було б написати велику працю про його, ніж ще раз обмежитися коротеньким “взгляд и нечто”» (3.05.1925), «Два тижні просидів за каторжною роботою, вивіряючи за оригіналу Шевченків Щоденник, працюючи щоденно 7–10 годин. Тільки тепер переконався, як мало ми знали цей надзвичайний пам’ятник од великої людини і як злочинно-легковажно його нехтували» (9.06.1925), «Засів за Котляревського, готуючи до нового видання; перевіряю за першодруком “Наталку-Полтавку”. Чимало помилок вклонулося, і необачно я був зробив, що перше не перевірів» (29.01.1928), «Написав я сьогодні першу замітку й коментарія до III тому Шевченка. Я думав, що за цей місяць (з 15 квітня) я зроблю аркушів з 10, а отже... Як його й працювати в цій атмосфері інтриг, спліток, боротьби!» (12.05.1928).

Як правило, ці записи мають досить лаконічний характер, на відміну від попередніх, в них лише коротко повідомляється або констатується певний факт без додавання подробиць чи деталей.

4. Наскрізьну лінію в усьому корпусі щоденникових записів 1923–1929 років утворює окремий тип повідомлень, який найчастіше (проте не завжди) позначається автором інтродуктивним висловом «з новітнього фольклору». Це переважно записи почутих анекдотів, влучних висловів, сценок, у яких гостро і саркастично обігруються реалії часу і які ґрунтуються на мовній грі, пор.: «З новітнього фольклору. Ленін прислав до Троцького виклик (звичайна тепер форма газетної провокації на якийсь учинок): опинившись на тім світі, викликаю зробити те саме т. Троцького» (18.03.1924), «Ще з новітнього фольклору, може з деяким припізненням підхоплене. Зайшло змагання, як найкраще зберегти мозок Леніна. Думали-думали, аж одному впало на думку: Треба вкласти його в голову т. Рикову: і він порозумнішає, і мозок одразу заспиртується» (3.01.1925). Іноді в запису документується кілька таких мікротекстів. Так, у запису 19 лютого 1929 р. автор робить позначку «Ціла копа матеріалу з новітнього фольклору» і наводить 9 анекдотів.

Подібні анекдоти включаються до тексту запису і без позначки «з новітнього фольклору», з іншими інтродуктивними висловами або без них, напр.: «Згадується анекдот» (6.01.1924), «Обиватель вже склав анекдота» (13.01.1924), «З анекдотів про Троцького» (2.01.1925), «До речі, свіжий анекдот з “совітських”» (25.02.1924), після яких наводиться текст анекдоту. Чимало їх подається і без будь-яких супровідних висловів.

Цей ряд може бути доповнений і записами, завдяки яким у щоденнику фіксуються певні популярні на той час вірші, що поширювалися серед населення. Так, 8 червня 1926 р. запис починається словами «Ходить по руках вірш, присвячений паризькій події», після чого наводиться сам твір. До наступного запису також включено досить об’ємний вірш (68 рядків). Подібні випадки непоодино-

кі. Характерним для С. Єфремова є також уписування в щоденник фрагментів з газетних статей, опублікованих у газетах заяв, чернеток власних статей, промов, іншої інформації, що, з погляду автора, заслуговує на увагу. Так, у запису 28.03.1924 р. фіксуються три варіанти поширених віршів про мавзолей Леніна, після чого автор зауважує: «Що вірші дуже розповсюджені, видно з того, що за сьогоднішній день я чув їх принаймні разів з п'ять» (28.03.1924). В іншому місці він вписує в щоденник текст плакату (20.12.1924). У запису 29.10.1926 р. наводиться вірш, створений майстром на експромти філологом Ф. Коршем. У запису 30.03.1927 р. він наводить текст у вигляді самоцитатії (в лапках) своєї промови, присвяченої пам'яті композитора М. В. Лисенка. Чимало таких вставних текстів у записах останніх років, зокрема 1928 р.: це текст прокламації, отриманий поштою (14.11.1928), віршований лист до М. Горького, що ходив по руках (23.11.1928), звернення автора до Київського бюро секції наукових працівників (27.11.1928), текст його заяви до Президії ВУАН (3.01.1929) та ін. Часто ці вставні тексти за своїм обсягом істотно перевищують сам щоденниковий запис.

5. Постійним компонентом записів є текстові фрагменти зі сценками з повсякденного життя, що їх чув або бачив автор; найчастіше це перекази зі слів інших осіб, з якими він щойно спілкувався, напр.: «Між іншим, курйозний випадок. Прийшла вчителька з сусіднього флігеля прохати, щоб не ставити паркана, бо він світ їй застує. Коли я сказав, що лишити дірку в одному місці, значило б усі заходи нанівець звести, вона погодилась і зітхнувши мовила: “Ну, значить, минули вже здобутки революції”. Обоє ми засміялися...» (18.05.1923), «Дуже навчальну історію почув сьогодні. Року 1921-го К. М. Андрієвську покликано до ЧЕКА, до секретно-оперативного відділу до слідчої Орлової. Сидить Андрієвська, чекає в передпокою. Йде якась молоденька панночка. “Ви чого так спокійно сидите?” — питає Андрієвську. “Бо не почуваю вини за собою” — каже та. — “Ну, ходім на допит”. Вийшло, що це й була Орлова...» (5.11.1924), «Розказувала Людмила Михайлівна, що їй замовлено переклад лібрето “Аїди” на українську мову, тільки щоб ніде не було слова “цар”. А як же перекладати — запитує вона — предсовнарком, чи що?...» (11.07.1925). Їх зміст завжди відображає реальність життя описуваного періоду та виразно характеризує його. Типовим тут є деталізоване представлення сценки або події «у режимі» зображення, найчастіше з відтворенням прямої мови її учасників.

6. Записи, що фіксують анекдоти, фрагменти з газетних статей, вивісок, а також зазначених вище сценок та історій у сукупності відбивають ті інформаційні потоки, в яких проходило життя автора і які визначали тогочасне інформаційне середовище. Чимале місце в ньому належало і такому явищу, як чутки. Повідомлення про ті чи інші чутки, що циркулювали і хвилювали багатьох, є постійним елементом у щоденникових записах С. Єфремова. Найчастіше вони фіксуються з використанням відповідного іменника, який указує на ступінь достовірності повідомлюваної інформації та її джерела:

«Ходять чутки, що в новому ученому році мало не всі вищі школи (“ВУЗ’и”) будуть скасовані. Лишиться сама нижча школа...» (12.06.1924), «Є чутка, що подекуди поїзди зовсім не ходять ночами» (25.10.1924). «Несподівано академічна історія набрала ширшого розголосу. По місту ходять найдикіші чутки про наш “кризис”. Говорять вже про те, що Академію мають скасувати. В середині деякі люди думають це використати на свій пай» (19.02.1925), «Серед публіки ходить чутка, що бере гору права опозиція. Цього ще не видно ні з чого, хіба те, що по газетах завзято праву опозицію лають» (13.11.1928).

Проте часто пропозиція, що представляє певну недостовірну інформацію, вводитьсся модусами *говорять, що Р...; кажуть, що Р...; розказують, що Р...; чув, що Р...* тощо. Пор.:

«Про Троцького взагалі багато останніми днями пащекують. Говорять, що його було арештовано. Говорять, що в його стріляв Калінін і поранив. [...] Говорять, що його спіймано на кордоні, як він тікав з діамантам. Говорять, що в його руках опинились найбільш вигідні підприємства...» (28.01.1924), «Поголоски ширяться й набирають усе сенсаційнішого вигляду. Сьогодні чув, що Троцький на партійному з'їзді, що саме відбувається в Москві, мав цілком "меншовицьку" промову [...] На базарі просто вже говорять про війну, що вона неминуча» (29.05.1924), «Кажуть, Винниченко прислав листа, писаного ніби од якогось автора» (7.07.1924), «Кажуть, що цієї постанови поки що не оголошено, бо треба "підготувати громадську думку"» (18.01.1929).

Про те, що чутки, переповідки, плітки та інші види недостовірних відомостей займають неабияке місце в отримуваній автором інформації, свідчать і окремі записи різних років:

«*Чуток, чуток!*... Говорять багато про останні страйки робітників у Києві, про події в "Ленінграді" [...]; про великі арешти в Катеринославі [...] Але вже сама ряснота поголосок показує, що не все гаразд» (17.05.1924), «*Чутки* про найновішу економічну політику починають кристалізуватись і конкретних форм набирати» (28.12.1924), «Ніби стверджуються *чутки* про найновіший "неп"» (31.12.1924), «З харківських пліток. Грушевський написав листа до Чубаря...» (17.01.1925), «*Чутки* про можливу евакуацію вже кружляють по місту. За цих два дні вже чув я про неї з кількох уст і в кількох версіях» (1.04.1925), «Вибори до академічного місцевкому зродили силу *спіток* і навіть свою літературу. По руках ходить юмористичний опис грубіянського виступу, а щодо *розмов*, то їх багато і навіть чимало досить несподіваних» (24.10.1928), «По місту ходять вже *перекази*, що [...] Видимо, опозиція вже пустила свою *вигадку* за факт: вибирають, мовляв, чужих. Занедбують своїх...» (26.10.1928), «Пішла *чутка*, що помер Є. Х. Чикаленко. Бідний — не діждався повороту!» (7.07.1929).

7. Незначне місце в щоденнику С. Єфремова належить подіям побутової сфери, подіям, що відбуваються поза сферою професійної діяльності, фіксація яких часто є пріоритетною для авторів щоденників. С. Єфремов пише про роботу в саду, ремонт у квартирі, пограбування, візити до знайомих, до лікаря, походу в театр, перебування в санаторії тощо:

«Цілий день працював у садку заради робітничого свята» (1.05.1923), «Зранку мусив мандрувати аж на Деміївку по дрова» (4.01.1924), «Працював у садку. Вирубую бузину й інше лихо. З десяток дерев пересадив попід паркан, щоб не глушило плодових» (4.05.1924), «Черговий наскок злодійський. Уночі всі замки поодбивано по всіх повітках» (16.05.1924), «23 вересня був у окуліста» (5.10.1924), «Чесні злодії повелися. Одержав з пошти повідомлення, що знайдено мій "загублений" портфельчик» (17.11.1924), «Спокусився колядками й пішов до Андріївської церкви послухати» (9.01.1925), «Зайшов удень до Андрія Васильовича привітати з іменинами...» (15.10.1928).

Подібні фрагменти типовіші для перших років ведення записів (1923 та 1924 роки), в останні роки такі записи майже зникають, що засвідчує не стільки зміну пріоритетів, скільки основний «тренд» у відборі подій для запису: події суспільного та професійного життя набирають усе більшої ваги у свідомості автора.

8. Нарешті, характеризуючи змістовий репертуар щоденника, не можна оминати фрагментів, у яких ідеться про епістолярну діяльність автора, що займала досить значне місце в колі його професійних та ділових справ. У своїх щоденникових записах С. Єфремов регулярно й методично звітує про написання листів до різних осіб. Як правило, це надзвичайно лаконічні повідомлення, оформлені у вигляді одного речення, де фіксується сам факт написання листів та

адресати: «Понаписував листи: Рудинському, Щепотьєву, Станіславському, Заславському. Ще одна порція лишилась» (11.05.1924), «Написав листи до Оренштайна та до Г. Журби» (19.07.1924), «Написав до Чернявського та Кримського» (23.07.1925), «Листи до Перетца В., В. Кричевського та вчителя Шостака (Львів)» (7.02.1926), «Написав листи до — Сиповського В.; Дроздовського В.; М. Плевака, М. Вайнштейна (Чернігів), до редакції Енциклопедичного словника Гранат (посилаючи їй портрети Шевченка)» (8.04.1928). Досить рідко повідомляється про зміст листа: «Понаписував листи: Ніковському, Оренштайнові, Петрові, Перетцові, Холодному. Андрію Васильовичу послав звістку, що документи на поворот може вже дістати в посольстві» (26.06.1924). Однак якщо йдеться про отримання листа, автор частіше вдається до його характеристики з того чи іншого боку: «Дістав хорошого, теплого листа од Д. О. Заславського — з приводу його книжки про Драгоманова» (3.03.1924).

Разом з тим слід зазначити, що до тексту щоденника ніколи не потрапляють записи, пов'язані з родинними подіями, спілкуванням з членами «мікросвіту» автора; звичайні побутові події в найкращому випадку лише називаються, проте не описуються так докладно, як події соціального й академічного життя⁹. Цей вибір винятково виразно діагностує пріоритети автора та визначає смислове наповнення поняття комунікативної цінності події.

Комунікативно-прагматичні ролі суб'єкта щоденникової діяльності та їх лексико-синтаксична реалізація в записах С. Єфремова. Ураховуючи особливості змістового репертуару записів, розглянемо те, як, у якому обсязі та завдяки яким лексико-синтаксичним засобам реалізуються прагматичні ролі, властиві суб'єкту щоденникової діяльності. Окреслений вище змістовий репертуар записів дозволяє побачити, що роль «того, хто пише», яка пов'язана з реалізацією меморіальної функції, має в щоденнику широке та різноманітне втілення.

Роль «того, хто пише» реалізується передусім у мікротекстах, які фіксують анекдоти, вірші, переповідки, історії, що наповнюють інформаційний простір, у якому живе автор і які він намагається записати і зберегти для майбутнього. Якщо ці текстові твори стають компонентом окремого запису, вони утворюють «текст у тексті» і мають вигляд цитування, однак доволі часто вони «заповнюють» весь простір щоденникового запису за певний день. Таких випадків чимало (записи від 3.01.1925, 17.01.1925, 28.03.1925, 22.09.1926, 10.02.1928, 26.06.1928, 16.04.1928, 20.10.1928, 28.01.1929 та ін.), і вони показують, що автор тут звертався до щоденникової діяльності з єдиною метою — створити мікротекст, який би документував певну інформацію, варту уваги. Деякі записи фіксують по кілька таких анекдотів, історій, випадків, які не мають безпосереднього відношення ні до життя автора, ні до конкретних подій дня, до якого належить запис. Кожний наступний мікротекст у такій низці записів вводиться тими чи іншими висловами, інтродуктивними словосполученнями, напр.: «Сучасний жанр», «А ось іще жанр», «Або й ще» (21.06.1925).

До виявів ролі «того, хто пише» належать різноманітні повідомлення про нові явища суспільного життя, події, пов'язані з діяльністю Академії наук:

«Державне видавництво нову встругнуло штуку: припинило всі видання, окріч підручників... Між іншими припинено і два збірники, Шевченківський і Кулішівський, над якими я но-

⁹ Пор., наприклад, змістовий репертуар щоденника М. Т. Бобошка (див.: Радзівська Т. В. Щоденникові записи і нарративізація особистого досвіду // Стил.— Београд, 2008.— № 7.— С. 139–150).

чами сидів, щоб їх зрєдагувати...» (2.02.1926), «“Режим економії” або “режем економію”... Багато дечого розповідають про цю нову большевицьку вигадку. Цукровий трест, наприклад, так доекономився, що вже понакладали арешт і на майно, і на цукор: більш 80 мільйонів боргу, а платити нічим [...]. Трищать і інші трести та підприємства...» (14.06.1926), «Бурхливе засідання Відділу в зв'язку з історією в Інституті Наукової мови. Історія давня і гнусна. На попереднє засідання Відділу Інститут подав на затвердження поправки до свого статуту» (11.02.1926).

Зміст цих подій виступає основним критерієм, що впливає на необхідність їх фіксації, завдяки чому створюється картина динаміки суспільного життя.

Про реалізацію ролі «того, хто пише» слід твердити й тоді, коли до тексту запису потрапляють численні історії, сценки, розмови, зміст яких виразно характеризує період 20-х рр. і які здебільшого не мають безпосереднього відношення до життя автора: «Чув на базарі кілька характерних оповіданнів. Недавно якийсь хуліган забив...» (21.03.1926), «Отже, вся історія в тому полягає, що самозванні ініціатори використали час, коли...» (15.09.1926).

Ще один вияв ролі «того, хто пише» — включення до текстів авторських записів фрагментів з газетних статей, постанов, звернень, цитат з книг і под., а також фіксація різноманітних чуток, що породжувались у контексті життя періоду 20-х рр.: «Варто записати на пам'ять з сьогоднішньої “Пролетарської Правди”. Якийсь борзописця радянський уболіває: “До газетного робітника, — це особливо почуваться в провінції, — ставляться коли не зовсім з презирством, то принаймні неприязно. Його бояться. Від його ховаються. Його уникають”. Це теза» (18.09.1926), «Чутки, що арештовано й вислано не знати ще куди митрополита В. Липківського, що церковну Раду розіграно...» (7.08.1926).

Важливо зазначити, що характер лексико-синтаксичного оформлення опису події суспільного та академічного життя, інформаційної події (анекдоти, розповіді знайомих і незнайомих, чутки, перекази, новини тощо) не залишає сумнівів у тому, що при текстотворенні пріоритетною для автора була стратегія деталізації опису, використання мовних засобів для максимального «наближення» тексту до відтвореної ситуації. Саме з цим, наприклад, пов'язаний той факт, що історії, сценки з життя подаються у форматі прямої мови її учасників з відзначенням численних деталей комунікативної ситуації для того, аби створити найбільш адекватне уявлення про описувану подію, ситуацію, сценку. Пор.:

«Стрівся в театрі з одним знайомим, що служить в “Укрдержспирті”. “Що ж це ви, — кажу, — поманули почтеннішу публіку горілочкою. Та й слово ваше тепле?” — Ні, — одказує, ... і т. д.» (23.12.1925), «Згадав з учорашньої розмови з Заболотним. Каже він Прегоративі: “А чому до Вашої комбінації ніхто з III Відділу не увійшов?” — “Третього відділу не треба”, — була відповідь. — “Як то не треба?” — “Там нема людей”. — “А я чув, що можна й обрати, наприклад, акад. Птуху”. — “Птухи не можна, бо він нешанобливо говорив з наркомом”. — “А чого ви думаєте, що я раз-у-раз шанобливо говоритиму?” — каже сміючись Заболотний. — “Може таке підійде, що і я нешанобливо говоритиму”» (2.05.1928).

У всіх цих випадках спостерігається описовий стиль ведення щоденника, у той час як топікальний стиль¹⁰, властивий багатьом авторам, що вели щоденники, тут не представлений узагалі.

¹⁰ У дискурсі щоденника спостерігаємо дві основні тенденції, пов'язані з двома стилями ведення щоденникових записів — топікального та описового. Протилежні за своїми лексико-синтаксичними характеристиками, вони, проте, можуть бути представлені в текстах одного автора (докладніше про це див.: *Радзиевская Т. В.* Некоторые наблюдения над функционально-семантическими и стилистическими особенностями дневников // *Стил.* — *Београд*, 2004. — № 3. — С. 221–233).

Подібна картина спостерігається і в тих випадках, коли в запису певний фрагмент присвячується подіям в академічному середовищі або подіям суспільного життя — різноманітним нововведенням 20-х років, появі нових реалій життя, нових вимог та ін.: «Отже, тепер я поставив це запитання Перетцові. “Брехня! — каже, — і не думали вибирати”. — “А М. Покровський? — питаю. — Шумський казав, що його хотіли обрати та він одмовився”. — “Брехня і це, — була відповідь, — навпаки...”» (6.05. 1926). Докладний характер цих фрагментів, їх обсяг відносно обсягу всього тексту показує, що меморіальний аспект запису для автора усвідомлювався як центральний у його діяльності і саме йому надавалося найбільшого значення. Показовим у цьому відношенні є фрагмент щоденника, в якому фіксується розмова автора з головою виконкому П. Любченком під час антракту в театрі: «В другому антракті до мене підійшов Любченко з такою міною, наче він мені велику честь робить. Я з ним не був знайомий ніколи і ця “честь” мене здивувала дуже. І стався між нами діалог» (30.09.1926). Далі ця сцена представлена в драматургічному форматі. Наводимо невеликий фрагмент:

«Він: Здоровенькі були, Сергію Олександровичу.
Я: Доброго здоров'я!
Він: Як поживаєте?
Я: Спасибі. Як Ви? (що й мав сказати?) [...]
Він: (впадаючи в тон ще інтимніший): А скажіть, Сергію Олександровичу, коли вже ви почнете активно працювати?
Я: От тобі й маєш!. Мені нема часу й носа висякати, а з вашого боку тільки й чую: коли я почну працювати!. Що ви розумієте під цим — активно працювати?» (30.09.1926).

Увесь текст діалогу з Любченком містить значну кількість реплік (усього — 34) і є досить об'ємним. Цей фрагмент має досить-таки діагностичний вигляд і знімає будь-які сумніви щодо намірів автора, який прагнув відтворити подію такою, якою вона була в реальності.

Дескриптивна стилістика цих фрагментів утворює контраст зі стилістикою описів буденних подій життя автора, зокрема написання листів, вони відзначаються лексико-синтаксичною стриманістю, лаконічністю, тяжінням до топікального стилю: «Приїхав Петро. Він не перемінився в настроях, фізично виглядає перевтомленим. Цілий вечір розмови на літературні й політичні теми» (14.04.1924), «Заходив Василенко. Вже з тиждень він на волі. Розказував багато про процес та тюрму» (5.12.1924).

Якщо фрагменти записів, у яких міститься опис суспільних та академічних подій, історій, сценок тощо, за своїм змістом відповідають реалізації ролі «того, хто пише», то стратегія деталізованого, покрокового опису дає підстави твердити і про реалізацію ролі «хронікера». Річ у тім, що роль «хронікера» в щоденнику зазвичай виявляє себе в тому випадку, коли автор пише про послідовність подій, які відбулися протягом дня (періоду) і учасником яких він був. Однак подібні записи не є типовими для щоденника С. Єфремова: окремий запис у ньому не намагається фіксувати послідовність певних подій, що відбувалися протягом дня, пріоритет віддається 1–2 подіям чи ситуаціям, які, з погляду автора, заслуговують на увагу, на те, щоб відбити їх у тексті. У записах С. Єфремова практично відсутні темпоральні маркери наративу, що вказують на перебіг подій протягом дня, їх послідовність (*спочатку, вранці, вдень, ввечері, після цього, через дві години, після зустрічі, о 15 години і под.*), завдяки яким фіксується подієве наповнення дня чи періоду. Не становить винятку тут навіть фрагмент щоденника 1928 р., в якому описується мандрівка пароплавом по Дніпру до Одеси,

що тривала кілька днів (31.05–11.06.28), попри досить докладний опис побаченого, почутого впродовж подорожі.

Таким чином, роль «хронікера» виявляє себе в інтенції задокументувати подію такою, якою вона була насправді, описати її в деталях, за можливості відтворити її в описі найбільш наближено до позамовної реальності. Тому текстотворення тут здійснюється з використанням стратегії діалогічного відтворення комунікативної ситуації з униканням узагальнених або лаконічних згадок про конкретну подію. Інакше кажучи, хронографування (реалізація ролі «хронікера») стосується відтворення «конкретики» однієї події, яка, на думку автора, має комунікативну та історичну цінність, а не відзначення низки більш-менш значущих подій, що відбулися в день запису (або в більший період). Відтак ролі «того, хто пише» і «хронікера» в їх мовній реалізації в щоденнику С. Єфремова є досить близькими, можна сказати, що вони реалізуються синкретично. Роль «хронікера» виявляється в коротких фрагментах, присвячених листуванню з колегами і знайомими, про що йшлося вище, а також у стислих повідомленнях про буденні події, погодні явища: «Одписав проф. О. Колессі (Прага), П. Пилипчукові (Польща). Написав у Рокитну» (19.01.1927), «День перебув на воді. Їздили чималою компанією в Кончу-Заспу (цікава назва!) — заповідник, який пропонують тепер узяти Академії. Це верстов за 20 вниз по Дніпру, за Китаєвом» (3.07.1927).

Виразно представлена в щоденникових записах усіх років роль «носія психологічного стану», яка найчастіше втілюється у висловленнях з приводу зовнішніх подій, що викликають у автора ті чи інші емоційні реакції, думки, міркування, іронічні коментарі, нотатки тощо. Як правило, вербальна реалізація цієї ролі виступає в запису супроводом до повідомлення про певну подію. Природно, що репертуар тут типовий для оформлення різних експресивних смислів — це вигуки, питання, емфатичні засоби, засоби акцентування певної інформації, одиниці оцінної семантики, часто стилістично марковані. Вони відбивають реакції на нові соціальні явища, побачене, почуте, прочитане. Так, нововведення щодо університетського ботанічного саду в Києві та ситуації в навчальному процесі викликає у автора різке обурення: «Уявити собі тільки, щоб колишній університет узявся до такої діяльності! [...] А з студентів деруть гірше, ніж за царських часів. А закордонні панегіристи (Крушельницький у Віденській “Новій громаді”) пишуть, що не тільки наука безплатна, а ще студентам платять за те, що вчаться... Що це — фарисейство чи просто хамство?» (8.05.1923). Про вбивство письменника І. Стешенка: «Дізнався од Костя Івановича страшні подробиці про вбивство Стешенка [...] Коли б це не від Костя Івановича чув — я б не повірив: така це без краю безглузда, божевільна якась історія. А втім — чи ж божевільня у всяких формах і проявах у нас взагалі бракувало?» (20.12.1923). Запис січня 1924 р. фіксує емоційну реакцію з приводу стилю газетних публікацій у зв'язку зі смертю В. І. Леніна: «Газети (київські) говорять тільки про Леніна. Але як блідо, нецікаво, безталанно говорять! Ні на одну свіжу думку не здобулися казенні пера, жадного проблеску щирого чуття, живого почування великої втрати. Патетично, напушисто [...], казенно, мертво...» (24.01.1924). Обурення автора викликають різноманітні процеси 20-х рр.: «Вчора скінчився процес “Центра дійствий”. Сьогодні опубліковано присуд [...]. Во ім'я робітників і селян, як колись во ім'я самодержавія... Яка гидота!» (9.04.1924). З приводу огляду будинку колишньої Духовної академії на Подолі, що була в жалогідному стані, автор пише з обуренням: «Що ім пам'ятки давньої культури, цим людям без

учорашнього і, мабуть, без завтрашнього дня!..» (14.11.1924). Подібних фрагментів у щоденникових записах чимало.

Але найбільшою емоційною напруженістю відзначаються записи, присвячені подіям в Академії та науковій сфері. З приводу історії з Чернігівським музеєм, який не міг передати рукопис щоденника Шевченка для його підготовки для друку, автор пише майже у відчай: «Мене вже сумнів бере, чи взагалі можна пробити логікою товсту шкуру в очих отроків неповинних, з одного боку, та хамів незамаскованих, з другого... [..]. І навіть тільки доводиться витратити час, енергію, силу — в цьому Пангловському раю, чи, краще, домі для божевільних!... І в чийх тільки руках доля науки!..» (25.03.1925). Після Спільного зібрання в Академії автор записує: «Вернувся я додому — і така мене огида взяла... Чим ми повинні клопотати собі голову, тратити енергію, нерви й час, над чим битися!... Проклятий час, коли перша-ліпша каналія може тобі всю роботу перевернути, установи занепасти!» (15.02.1926). Про комісію з Харкова, що ревізувала діяльність Академії наук: «Забрала комісія протоколи, сидить над ними, ретельно виучує [..]. А я трохи цілу ніч не спав. Академії може бути кінець. Бо кому потрібна і який авторитет матиме Академія, в якій будуть призначені навіть не члени, а якісь “соглядатаї”. Якась Академія другого сорту...» (17.01.1928). З приводу інтеграційних ідей щодо Академії наук і владних структур автор емоційно висловлює своє ставлення: «Він висловивсь, що Харків бажає маніфестувати єдність Академії й Наркомату. Хороша “єдність”!» (23.04.1928).

Зазначимо, що низка записів 1928 р., яка відображає сприйняття С. Єфремовим свого цькування у пресі, що продовжувалося тривалий період і мало масштабний характер, позначена досить «стриманими» засобами вираження. У записах представлено переважно констатацію факту у вигляді короткого речення, але з вираженням аксіологічної семантики завдяки номінативному вибору (*гавкотня, гавкають, гавкання*):

«Знову гавкотня, цим разом з “Пролетарської Правди”. Обізвався С.Щупак» (11.11.1928), «Гавкають на мене вже віршем!» (17.11.1928), «Нове гавкання: “засуджує і ганьбить” мене Педагогічний технікум ім. Грінченка» (21.11.1928), «Нове гавкання: кореспондент в московських “Известиях” з Харкова під заголовком “Носители идей петлюровщины в Украинской Академии наук”. Брехня і наклеп котяться, як снігова лавина...» (22.11.1928), «Нове гавкання — вчора на зборах в Художньому інституті» (23.11.1928), «Паки і паки гавкання: надрукували в “Пролетарській Правді” резолюцію Художнього інституту» (24.11.1928), «Паки і паки гавкання: в петербурзькій “Красній газеті” — передрук з московських газет» (25.11.1928), «Ще одно гавкання — на зборах у Кооперативному інституті. Дивуюся, чому мовчить “Кооптах”» (26.11.1928). «Вчора був єдиний день, коли не почув жадного гавкання [..]. Сьогодні знов гавкнули в Політехнікумі» (28.11.1928), «Гавкають... Гавкають лото, “с остервенением”, пачками, немов поспішають вистріляти назбирану злобу» (2.12.1928), «Знов почалося, тільки з другого боку» (14.12.1928) та ін.

Тут симптоматичним є той факт, що ці висловлення розпочинають запис, займають, за незначними винятками, ініціальну позицію в його структурі й фактично показують, що публікації в пресі та інші форми соціальної критики були достатньо дієвими, мали перлокутивний ефект і впливали на психологічний стан автора.

Записи цього періоду засвідчують, крім того, і сформовані очікування автора — адресата цих акцій, який відзначає їх відсутність як відхилення від «норми»: «В газетах тихо, без гавкання — на диво» (11.12.1928), «Тихо. Невже припинилось?» (12.12.1928). Ситуація завершується складанням С. Єфремовим з себе повноважень секретаря і зняттям його з адміністративних посад у Академії.

До реалізації ролі «носія психологічного стану» належать висловлення внутрішнього мовлення, що відбивають розмову з самим собою, стан свідомості автора в момент запису. Наприклад: «Не йде з голови учорапній візит Галагана. “Прихожу до вас, — так почав він, — як до громадської совісті”. Скільки людей шукають тепер, на кого б вилити те, що накипіло на душі, і як, справді, за наші часи громадського розпорошення й спідлення знайти цю, здавалося б, немудру втіху» (17.02.1926). Це фрагменти, що фіксують емоційний стан у зв'язку з неприємними подіями в Академії та скарги на обставини, що заважають спокійно працювати: «Чвари і чвари кругом. В Академії просто не продишнеш од них [...] Тоді доводилось обороняти од Іванця, а тепер — Іванця. Надокучили мені оці дріб'язкові чвари та сварки. Коли б швидше скинути з себе цеє головування осоружне» (5.07.1924), «Не дають працювати і люде, і справи» (12.07.1924).

Внутрішнє мовлення представлене докорами, критичними зверненнями до себе, як правило, з приводу своєї роботи: «Вічно те ж саме: *робиш усяку роботу* похапцем, нашвидку, неначе газетну статтю на коліні пишеш. Мабуть, справді таки довголітня газетна праця одригається. Не вмію економити сили чи розподіляти так *роботу*, щоб заздальгідь з нею впоратися. І доводиться поспішати і завжди потім мріяти, що було б отак чи отак *зробити*» (10.01.1926), «За цей тиждень так позапускав *роботу*, що не знаю, за що й хапатися. А про листи, нагальні, неодкладні — нема вже чого й говорити. Не знаю, коли тее й видихаю» (1.02.1926). Пор. також: «А в мене вже починається реакція. Покінчивши *роботу*, над якою сидів більш року, та одбувши річне звідомлення по Академії — маю таке почуття, ніби мені нема чого *робити*. А тим часом усе ж позапускав. Самих листів стільки лежить без відповіді, що й згадати лячно. Ну, та сьогодні й не хочеться мені ні про що думати. Лежу та читаю» (11.03.1927).

Окремий аспект реалізації ролі «носія психологічного стану» пов'язаний з тими фрагментами в щоденнику, які присвячені перебуванню в мальовничих місцях Києва — Китаєві, Володимирській гірці та інших історичних місцинах. Наприклад: «Погода навдивовижу: тепло, як улітку, ясно і сонця, сонця! Пощастило мені з одпочинком! Вчора компанією ходили до Китаєва, в гостину до другої санаторії, що в Преображенському скиту. Боже, яка краса кругом Києва! Навіть роки руйни її не знищили. Опинишся в лісі — ніби в незайманих одвіку пушах допіру знайденого острова. Краєвид зі старого городища над Китаєвом — це щось фантастичне, казка. На всі боки щось нове» (25.09.1923). Записи відбивають піднесений емоційний стан автора, його захоплення київськими красвидами, моменти спілкування з природою, що породжують нові настрої, звернені до самого себе міркування, своєрідну комунікативну інтроспекцію. Подія має настільки потужний вплив на автора, що тривалий час зберігає свою силу, визначаючи його психологічний стан не лише під час спілкування з природою, а й згодом, значно пізніше. Порівняймо також й інші записи:

«Вечір просидів на Володимирській горі. Давно-давно вже я там не був. Краса! Небо потроху темніє, міниться — і разом міниться та грає фарбами і все навкруги: і зелені гори поруч, і далеке Задніпря, сизою млою повите, і тихий Дніпро внизу. Краса [...]. Життя йде собі, клекотить кругом, а ти його й не бачиш. Власне, вже й минуло — і спереду вже нічого немає. Лишається доживати, чи дотягати нудне ярмо» (8.07.1925), «Використав неділю і чудовий теплий день: ходив собі київськими кручами — на Лук'янівці та на Юрковиці. Що за прегарне оцей Київ місто і як ми мало цінуємо його красу! Я кілька годин сидів на горі, очей одірвати не міг: ліворуч темні бори і далеко мріє на горі Вишгород: просто Дніпро повився синьою биндою, ліворуч велике місто... Все зібралось до купи, щоб утворити таку красу, од якої справді очей одвести не можна» (10.10.1926).

Тема Києва та його краси — чи не єдине джерело, яке формує позитивний емоційний ряд та викликає у автора бажання писати про це в рамках щоденникової автокомунікації.

Роль «носія психологічного стану» представлена й у тих фрагментах, які розкривають самопочуття — як психічне, так і фізичне. Це звернені до себе вислови, що містять переважно нотки збентеженості, туги, заклопотаності, відчаю, пригніченості, фізичного виснаження. Вони присутні в записах у незначній кількості, проте у всі роки ведення щоденника: «Почуваю себе зовсім розбитим, слабим. Серце болить. Нічого робити не можу. Видко, помирати пора. Бо жити серед цієї гидоти справді несила вже...» (12.04.1924), «А тим часом іноді чую, що маю серце в грудях; таке велике, як кулак. Краще б його не чути!» (1.08.1924), «День цей я переболів у буквальному розумінні слова. Почуваю себе просто слабим, розбитим, морально пригніченим» (28.01.1926), «Вернувся з Харкова — змучений, вичерпаний, як ніколи. Настрій, що не то писати — думати тяжко» (11.03.1928).

Отже, роль «носія психологічного стану» знаходить виразне й різноманітне втілення в щоденникових записах: у висловленнях, позначених експресією, що викликана тими чи іншими враженнями від подій, які щойно відбулися, зміст яких визначає стан свідомості автора. Проте лексико-синтаксичний репертуар втілення цієї ролі залишається переважно в межах традиційних мовних засобів, зумовлених вираженням емоційного контенту. Серед найхарактерніших для стилю С. Єфремова засобів відзначимо ті, що пов'язані переважно з діалогізацією мовлення, властивою публіцистичному стилю, і вживаються у вигляді різних комбінацій. Це питальні речення у вторинній функції передавання експресивно забарвленої інформації, напр.: «І як тоді себе почуватимуть і ті, що кадили, і ті, що те кадіння приймали?...» (8.11.1927). Це інфінітивні речення, що передають суб'єктивно-модальну експресію: «Бо коли б, замість офіціальних реляцій та кадіння, справжній рахунок поставити владі — який би то страшний був рахунок!» (8.11.1927), а також номінативні речення, представлені окремо або у складі ширшого висловлення, часто з лексичними компонентами, які виділяють певну інформацію (частки, займенникові слова) — «Теж хороший здобуток революції» (12.07.1925), «А взагалі оця манера скаржитись начальству, — до яких троглодитських часів ми повернулись! Адже це робить “цвіт нації”, мозок її, — то що вже про інших казати?» (15.11.1927), «Але то “живці”, а це ж людина, що була “вождем”!» (17.12.1927).

Значний потенціал експресивності властивий конструкціям, що акцентують певний зміст завдяки використанню прономінальних одиниць на зразок *як, який, що, скільки, до чого*, які функціонально наближаються тут до часток: «І яких, нечуваних ніде і ніколи, форм воно прибрало!» (12.07.1925), «Що за дрібнота моральна — то звичайна публіка...» (21.04.1926), «Але скільки часу має цей чоловік, що встигає навіть такі монстр-доноси писати!» (14.11.1927), «І такі люде щось мають претензію будувати!» (28.01.1928). Це стосується і висловів з елементом синтаксичної парцеляції: «Був при цьому і Студинський. Поводиться він тепер інакше, ніби восени: облесно, запобігаючи, — без мила в душу лізе» (6.06.1927), «Лають нашу Академію, лають російську й погрожуються на неї. За неслухняність» (7.02.1929).

Для вираження різноманітної експресії, викликані обуренням, критичним ставленням, сумнівами, відчаєм, огидою і под., у записах широко застосовуються графічні знаки — знак оклику, іноді в поєднанні з трьома крапками, лапки (завзвичай для вираження іронічного ставлення), тире, знак питання, часто в різ-

номанітних комбінаціях: «...позбавлений працездатності через мене (!), що Академією управляю тільки я...» (4.02.1928), «Приходила до мене депутація від “академічного активу”, “середняцької верстви” в Академії...» (6.02.1928), «Родинні і дружні зв'язки мусять порватися в угоду “державним (!) інтересам”» (4.06.1928).

Природно, що до складу висловів, які представляють роль «носія психологічного стану», входить велика кількість лексичних одиниць, які в своєму значенні містять не лише семантику позитивної або негативної оцінки (семи «добре» і «погано»), але й семантику модального типу, що виражає ставлення автора до позначуваного явища, особи, події. Наведемо деякі з них із записів 1927 р.: *вибрик* (7.04), *торгаші* (22.04), *клязник* (5.05), *жуліки* (9.05), *головотяпство* (22.06), *лицарі скорої розправи з інакомислячими* (26.06), *брехун, хвастун, шлягер* (16.08), *безладдя, розгардіяш* (1.09), *вбожество* (2.10)¹¹.

Попри численні й різноманітні вияви цієї ролі в текстах записів слід наголосити, що її представленість є значно меншою, ніж представленість ролі «того, хто пише», яка превалує над усіма ролями. Як правило, роль «носія психологічного стану» репрезентована поряд з ролями «того, хто пише» та «хронікера»: висловлення, які представляють їх, передують висловленням, що відбивають комунікативні дії автора в ролі «носія психологічного стану». Самостійно — в окремому запису — ця роль у щоденнику С. Єфремова не представлена, вона, як правило, супроводжує записи документального характеру. Виняток тут становить лише запис 11.03.1928 р. (див. вище), який є констатацією тяжкого емоційного стану з елементом відрефлектованості, однак сам запис відбиває реалізацію лише ролі «носія психологічного стану»: «Вернувся з Харкова — змучений, вичерпаний, як ніколи. Настрій такий, що не то писати — думати тяжко. [...]. Нехай може колись згодом запишу, що було, а тепер скажу, що за все своє життя мені не доводилось ні разу пережити таких чорних днів, як ті, що в Харкові оце пережив» (11.03.1928). Причина цього психологічного стану розкривається в низці наступних записів, зроблених уже постфактум — майже через місяць: С. Єфремов у трьох об'ємних записах три дні поспіль — з 7.04 по 9.04.1928 р. — викладає події, що відбувалися в Харкові під час засідань Академії наук. Свій звіт про ці події він починає так: «Вже й місяць добігає кінця, як побував я у Харкові, а й досі не можу зібратись, щоб занотувати свої вражіння: з душі верне, як згадаю. Але треба хоч коротенько, бо коли б писати докладно, то б і на воловій шкурі не уписав би» (7.04.1928). Цей прецедент є достатньо показовим і доводить, що діяльність з документації подій усвідомлювалась автором як центральна при веденні щоденника.

Особливістю записів усіх років є практично повна відсутність реалізації ролі «діяча». У щоденнику С. Єфремова знаходимо лише один фрагмент, який повною мірою може бути кваліфікований як вияв ролі «діяча»: «От непомітно й минув рік, як почав я діаріуша. Хоча давно збирався, ще як війна почалася, записувати події і вражіння, але цим разом вийшло якось несподівано, не надумуючись. Спершу йшло туго, потім втягнувся, і вже тягне до цих сторінок [...]. Мабуть, це тому, що оце записування — ніби сурогат публіцистики: запи-

¹¹ Про оцінні номінації в щоденнику С. Єфремова див.: *Мазур Н. В.* Оцінні номінації осіб у «Щоденниках» Сергія Єфремова // *Наук. праці Кам'янець-Подільського держ. ун-ту. Філол. науки.* — 2005. — Вип. 11. Т. 2. — С. 45–53; *Мазур Н. В.* Мова мемуарної літератури кінця XIX — початку XX століття (на матеріалі творчості Євгена Чикаленка та Сергія Єфремова) : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 2006. — 21 с.

пеш — і скинеш немов ту вагу хоч трохи, що лежить на душі невисловлена» (1.05.1924). Як бачимо, у зв'язку з річницею ведення щоденника автор звертає свій погляд на саму діяльність, повідомляє про свої наміри в ній (*давно збирався*), різні етапи ведення записів (*спершу йшло туго, потім втягнувся*), про відбір інформації (*записувати події і вражіння*). Він намагається пояснити сам собі, у чому полягає ефект щоденникової діяльності (*запишеш — і скинеш немов ту вагу...*)¹².

Інші «відбитки» цієї ролі зовсім нечисленні. Так, наприкінці запису 15.05.1923 виникає коментар до написаного вище з докором, зверненим до себе: «Шкода, що не записував усього докладно. Цей “протокол” не для красочности побуту, а вона ж і найцікавіша. А тепер і часу нема, та й охоти» (15.05.1923), де містяться й пояснення мотивації щодо акту запису, роз'яснення своїх цінностей (*вона ж і найцікавіша*). Це коментар, пов'язаний з певними відхиленнями від звичайного перебігу щоденникової діяльності, зумовленими викликом автора до ГПУ. Після чотириденної перерви С. Єфремов починає запис словами «Позавчора дістав запрошення до ГПУ на сьогоднішній день» і описує цей візит, після чого переходить до подій 1922 р., які і стали причиною його виклику до органів, і ретроспективно їх описує, зі значною деталізацією. У такий спосіб він «закриває» фактографічну прогалину, з чим і пов'язаний його коментар наприкінці запису.

У двох записах відзначається аспект акуратності при веденні щоденника та фіксуються деякі недоліки: «Забув вчора записати про звичайну четвергову розмову» (4.04.1924), «Перебрався з санаторії додому. Тепер може акуратніше записуватиму» (1.10.1924). Чи не єдиний випадок у записах останніх років — нотування того факту, що записування було перервано через зовнішні обставини: «Перебили мені запис. Прийшов П. І. Рулін...» (21.03.1927).

Слід зазначити, що ці нечисленні «рефлекси» в реалізації ролі «діяча» належать до перших років щоденникової діяльності — 1923 і 1924 рр., пізніше вони не трапляються, і їх відсутність переконує в тому, що для автора важливішою була не сама діяльність та авторська самореалізація в ній, а створення текстового документа, в якому було б зафіксовано справжню інформацію про події певного періоду. Розподіл прагматичних ролей дозволяє побачити, що автора при веденні щоденника приваблювала не стільки сама діяльність та її автокомунікативний аспект, скільки її результат — створення персонального авторського літопису подій періоду 20-х років. У цьому, очевидно, він убачав своє завдання і в цьому полягала основна спрямованість діяльності.

Це підтверджує і динаміка записів у період з 1923 по 1929 рр. Якщо в перші роки ведення щоденника (1923–1924 рр.) у записах певне місце займають буденні події життя автора, які наповнюють його день та фіксуються на письмі, то в наступні роки вони поступово зникають, стають рідкістю. Навіть у доволі спокійному 1926 р. вони виникають спорадично, а в останні роки майже повністю витісняються записами, що відображають події соціального та академічного

¹² Варто звернути увагу на відверто алюзійний характер цього фрагмента: він ніби перифраз подібних висловів зі щоденника Т. Г. Шевченка, з текстом якого впродовж кількох років працював С. Єфремов. Див. наведені на початку статті фрагменти, а також: «В первые дни не нравилось мне это занятие, как не нравится всякое занятие, пока мы его себе не усвоим, не смешаем его с нашим насущным хлебом. Сначала я принимался за свой журнал как за обязанность, как пунктики, как за ружейные приемы. А теперь, и особенно с того счастливого дня, как завелся я медным чайником, журнал для меня сделался необходимым, как хлеб с маслом для чаю» (12.07.1859), «У кого что болит, тот о том и говорит. Сегодня вечером, возвращаясь из огорода в укрпление...» (21.06.1859).

життя. Ця динаміка виявляє пріоритети автора і показує те, чому він віддає перевагу, відхиляючи менш значуще: його професійне й соціальне життя набуває ознак усе більшої драматичності, які він намагається відобразити в записах якомога точніше. Місця для буденних подій фактично не залишається.

Фактор адресата. Розгляд усього корпусу щоденникових записів С. Єфремова в аспекті реалізації прагматичних ролей дає підстави для твердження про те, що в цьому щоденнику ми стикаємося з явищем подвійної адресації: записи характеризуються не лише адресованістю собі, тобто автоадресованістю, а й вираженою орієнтацією на зовнішнього адресата.

Автоадресовані форми внутрішнього мовлення відображені у висловленнях, що стосуються планування роботи, робочих самозвітів, констатації певного стану у виконанні професійної роботи, які присутні в записах усіх років і є константою щоденника С. Єфремова. Показовим у цьому відношенні є запис 12.10.1928 р., який акумулює різноманітні аспекти внутрішнього діалогу: «Цілими днями пересиджую за примітками до Шевченкових листів. Треба б уже за огляд для “Slavi”ї братись, бо обіцяв його зробити; думав, що влітку зроблю, та й полінувався. А тепер од Шевченка не хочеться одриватись. Якось я ще не увійшов у нормальну колію, не розподілив свого часу, щоб усе встигати робити, та іноді й читанням захоплююсь. Ніби я все ще по-літньому живу. А пора б уже по-справжньому до діла братись» (12.10.1928). Внутрішнє мовлення, оформлене, проте, за законами писемного мовлення, відбиває констатацію ситуації, що склалася, вербалізацію попередніх намірів, фіксацію свого нинішнього стану, докорів, звернених до себе. Тут особливо важливим є те, що зміст внутрішнього мовлення визначає тема професійної роботи, і це яскраво характеризує мовну особистість автора.

Звичайно, автоадресація найповніше виявляє себе при відображенні у висловленнях різних емоційних станів. Мовні засоби тут відповідають тематиці і традиційним формам вираження «семантики експресії». Це репертуар експресивних висловів — вигуки, риторичні запитання, елементи діалогу з самим собою, емоційно-критичні зауваження, про які йшлося вище. Сюди також слід віднести і нечисленні висловлення, що фрагментарно відображають роль «діяча», але треба зазначити, що «обсяг» цієї ролі значно звужений, фактично мінімізований і, як ми бачимо, не є ключовим для визначення характеру автокомунікації.

Орієнтація на зовнішнього адресата виявляє себе передусім у реалізації ролі «того, хто пише», при документуванні різноманітних подій соціальної та академічної сфер, у записах з позначкою «з новітнього фольклору», записах розповідей людей про події, що відбувалися. Про звернення до зовнішнього адресата, який тут фактично моделюється як «читач майбутнього», свідчить не лише характер самої інформації, а й те, у який спосіб вона текстуалізується. Як можна побачити з наведених вище фрагментів, усі записи цього типу відзначаються деталізованістю в представленні описуваної ситуації, докладністю, прагненням відтворити її у вигляді максимально наближеному до реальності, чим пояснюється використання драматургічних форм репрезентації. Інакше кажучи, особливістю ведення щоденника тут є абсолютне переважання дескриптивного стилю в усіх фрагментах, що репрезентують роль «того, хто пише», яким належить основне місце в щоденнику.

Характерною ознакою, що вказує на орієнтацію на зовнішнього адресата, власне, майбутнього читача, виступає включення парентетичних вставок, у яких

роз'яснюється певна номінація, як правило, абрєвіатура радянського періоду. Воно типове для багатьох записів різних років, пор.:

«Туди послано ЧОН (“части особого назначения”, комуністи)...» (22.02.1925), «Сьогодні другий “юний піонер” Солодуб, що сидить у Наркомосі (Комісаріят народної освіти), навчає Академію...» (25.03.1925), «“Методком” (щось на зразок колишнього Учебного комітета) знайшов “недоцільним” друкувати...» (5.07.1927), «“Вашліте” себе розпустило. Ця “Всеукраїнська Академія пролетарської літератури” попала в неласку в начальства» (27.01.1928), «Та поки що “шкраби” (“школьные работники”) держаться дружно» (21.03.1928).

Функцію пояснення і конкретизації виконують й інші парентетичні компоненти, які уточнюють певні обставини, деталізують інформацію:

«Вже на станції (Миронівка) огорнув нас метушливий рух близького містечка» (26.07.1924), «Почав статтю для Меженківського збірника (історичний нарис української книги), але можу писати тільки мікроскопічними дозами» (16.10.1924), «... і сподівається, що якась вища сила (Бог тепер не кажуть, але то все одно)...» (31.01.1925), «Заля Людвиковського (проти Думи)...» (9.02.1925), «Листи до Перетця, Д. Дорошенка, Рудченкової, Гр. І. Грушевського та О. Козія (автора статті про Руданського)» (19.02.1925), «Ніби під виконкомом (колишня Дума) знайдено силу динаміту...» (22.07.1926), «Он Микола (Садовський) — молодий чоловік ще...» (8.04.1927).

Очевидно, що в контексті автокомунікації ці роз'яснення й розшифровки виглядали б зайвими, і в даному разі вони однозначно вказують на те, що повідомлення з ними орієнтовані на «іншого».

Потребу в такому мисленнєвому зверненні до зовнішнього адресата, створенні записів саме для нього, потребу в документуванні інформації можна пояснити, зокрема, і тими екстралінгвістичними обставинами, які супроводжували життя автора в 20-і роки і які знайшли відображення на сторінках щоденника. Вони пов'язані з атмосферою брєхні — помітним явищем в інформаційному просторі автора, яка в деякі періоди ставала в його сприйнятті визначальним компонентом інформаційних потоків, серед яких проходило його життя. Цей аспект — як виключно аномальний — відзначається в багатьох записах різних років:

«Офіційне славослов'я, брєхнею зогріте» (24.01.1924), «Брєхня, брєхня, брєхня... Якесь вакханалія брєхні, ціле море брєхні, липкої, крикливої, навіть не натуральної» (31.01.1924), «І брєхня, брєхня! [...] Та ще хоч би правду в газетах написали, а то таке, що, — махнув рукою робітник, — ні слова правди» (11.04. 1924), «Розмова ця хоч би кого вивела з рівноваги. Звичайно, про мене, і, звичайно, повно зненавиди й брєхні» (17.01.1927), «Але тепер уся оця офіційна брєхня здається мені надто огидливою» (6.11.1927), «Документ з першого і до останнього слова брєхливий, заснований на вигадках, сплітках...» (14.11.1927).

Небайдуже ставлення до цього явища відбивається в численних експресивних висловах, саме воно й породжує інтенцію, пов'язану з відображенням істинної картини подій, стає імпульсом для розширення місця на сторінках щоденника для їх документування.

Отже, у щоденнику С. Єфремова спостерігаємо доволі нерівномірний розподіл між мовною реалізацією прагматичних ролей суб'єкта мовленнєвої діяльності — з гіперпредставленістю ролей «того, хто пише» та «носія психологічного стану». Водночас лексико-синтаксичні вияви двох інших ролей мінімізовані. Саме такий розподіл дає підстави для тези про подвійну адресацію записів — наявність модельованого текстом зовнішнього (додаткового) адресата, на якого — свідомо чи підсвідомо — орієнтувався автор. Відтак записи С. Єфремова репрезентують випадок істотного варіювання в дискурсі щоденника, зумовленого екстралінгвістичними чинниками, які змушують особистість використовувати щоденник не в зв'язку з автокомунікативними потребами, а з

метою документування інформації і створення інформаційної підструктури, зорієнтованої на зовнішнього адресата. Якщо розглядати цей випадок з погляду прагматики тексту, можна сказати, що він акумулює в собі всі ознаки текстотипу щоденника, проте до них долучаються і додаткові ознаки, властиві, зокрема, літописному тексту.

T. V. RADZIIIEVSKA

PRAGMATIC VARIATION IN DISCOURSE: DIARY RECORDS OF SERHIY YEFREMOV

The paper deals with discourse analysis of a diary text and a diary activity represented by the records of Serhiy Yefremov, a philologist, literary man, critic and researcher in textology. The records describe events of the social and academic life in the period of twenties (XX century) in Ukraine after the revolution and the civil war and may be interpreted as a special case within the scope of case study in discourse analysis of diary texts. Yefremov's records are examined in the perspective of the author's pragmatic model of a diary text type, which is based on the idea of parametrization of the communicative subject (here — the diarist), whose activity is determined by several pragmatic roles (role model). The analysis of the lexical and syntactical peculiarities of Yefremov's records has made it possible to show the disproportionate dominance in this case of two pragmatic roles while the representation of the others is minimized. These data lead to the conclusion that this diary text has two addressees — not only the inner addressee (the diarist himself), but also another one. So the specificity of pragmatic characteristics of Yefremov's records should be considered as a result of variation in the diary discourse. This fact can be explained by the influence of an extra-linguistic context whose general effect on diary semantics and its style was crucial.

Key words: diary discourse, text pragmatics, addressee factor, Serhiy Yefremov.